

КУХОННИЙ ПОСУД ПІЗЬОГО ТРИПЛЛЯ

Данильчук Назарій,

студент IV-го року навчання

історичного факультету

Тернопільського національного педагогічного
університету імені В. Гнатюка

e-mail: nazar.danulchuk12345678@gmail.com

Науковий керівник: **Строцький Богдан,**

кандидат історичних наук, викладач,

кафедра історії України, археології та

спеціальних галузей історичних дисциплін

Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Сохацький Михайло,

директор Борщівського обласного

краєзнавчого музею

Кухонна кераміка пізнього періоду має деякі внутрішні відмінності, адже статистично відрізняється між собою. Так дана категорія посуду етапу СІ становить в середньому 5-10%, що лише трохи більше за показники на поселеннях етапу ВІІ розвинутого Трипільля. Натомість на пам'ятках етапу СІІ ця цифра становить 24-38%.

Подібна ситуація спостерігається у морфології посуду, через що деякі підтипи ми будемо розглядати окремо для кожного етапу, адже вони надто відрізняються типологічно. Отож, кухонна кераміка пізнього Трипільля мала наступні типи та форми:

Горщики є наймасовішим типом та представлені на всіх поселеннях, різноманітні вони й за формами, але як згадувалося вище, ми будемо розглядати їх по кожному етапу окремо.

Горщики етапу СІ поділяються на три типи за деталями профілю:

1. Горщики **зрізано-конічної** форми, плечики випуклі, горло широке, вінця невисокі, злегка відігнуті назовні, денця широкі (Рис. 1: 1-2).

Розміри: від 14 до 20 см, діаметр вінець від 10 до 12 см, діаметр найбільшої випуклості тулуба від 11 до 17,8 см, діаметр денця від 6 до 6,8 см [11, с. 48].

2. Горщики **округлої** форми тулуба, злегка випуклі округлі бочки, широке горло, невисокі, відігнуті назовні вінця, денця вузькі (Рис. 1: 3-4).

Розміри: висота від 12 до 12,9 см, діаметр вінець від 12,6 до 12,7 см, діаметр найбільшої випуклості тулуба від 15 до 18 см, діаметр денця 5,4 см (розміри єдиного збереженого денця) [8, с. 6].

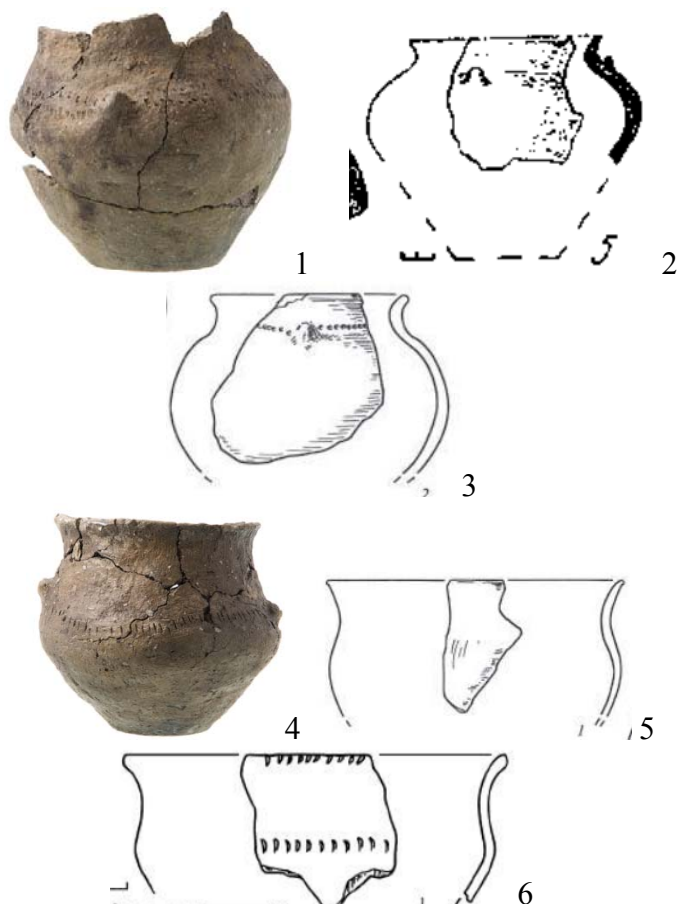

Рис. 1. Кухонні горщики пізнього Трипілля, етап СІ
[7, с. 420; 11, с. 50; 12; 14, с. 49]

3. Горщики *кратероподібної* форми, зустрічаються найчастіше на етапі СІ, бочки злегка випуклі назовні (Рис. 3: 1-2, 4), або оснащені гострим ребром (Рис. 1: 5-6), вінця високі та різко відігнуті назовні, денця не збереглися.

Розміри: висота (збереженої частини) від 5,8 до 11,2 см, діаметр вінця від 13 до 21,4 см, денця не збереглися [7, с. 417; 13, С. 212-214].

Горщики етапу СІІ, як і попередні, поділяються теж на три типи за формами чи деталями профілю:

1. Горщики *конічної* форми, плечики обладнані невеликим ребром, або випуклі (Рис. 2: 1-2), вінця маленькі та злегка відхилені назовні, денця широкі. Майже всі вироби мають наліпи-ручки на плечиках.

Розміри: висота від 21,6 до 25,6 см, діаметр вінця від 36,8 до 40 см, діаметр донець від 14,4 до 16 см [6, с. 46; 13, с. 221].

2. Горщики *овальної* форми, бочки злегка випуклі назовні, вінця невисокі, різко відігнуті назовні, денця не збереглися (Рис. 2: 3-4) .

Розміри: висота (збереженої частини) від 12,1 до 24,8 см, діаметр вінець від 16 до 20,8 см, денця не збереглися [1, с. 32; 13, с. 222].

3. Горщики **округлої** форми, бочки випуклі назовні, вінця високі, відігнуті назовні, денця округлі або плоскі (Рис. 2: 5).

Розміри: висота від 10 до 13,8 см, діаметр вінець від 10,8 до 13,2 см, діаметр денця 4-5,4 см [1, с. 32].

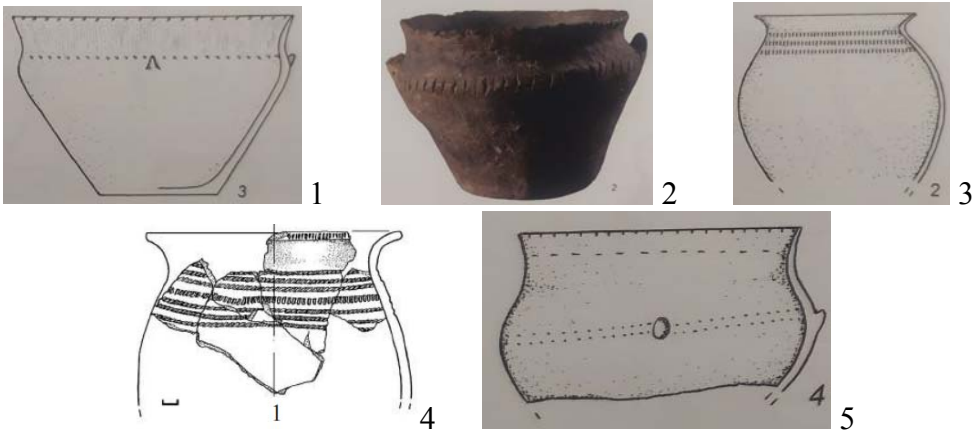

Рис. 2. Кухонні горщики пізнього Трипілля, етап СІІ [1, с. 36; 16, С. 221-222, 249]

Миски зустрічаються рідше за горщики та загалом схожі за формами на етапах СІ та СІІ, а тому не потребують додаткового дослідження і аналізуються одночасно за типами. Вони поділяються на два типи:

1. Миски **конічної** форми, профіль не розчленований, вінця відігнуті назовні, денця вузькі. Типові для етапів СІ та СІІ, але зустрічаються досить рідко (Рис. 3: 1-2).

Розміри: висота від 6,6 до 6,8 см, діаметр вінець від 14,4 до 15,2 см, діаметр денця від 4,4 до 6 см [6, с. 46; 7, с. 417; 12]

2. Сферичні миски є найпоширенішою формою пізнього періоду та поділяються на два підтипи:

2.1. Миски **сферичної** форми за рідким винятком, вони мають нерозчленований, плавний профіль, вінця прямі чи відхилені назовні, рідше трапляються із загнутими до середини вінцями (Рис. 3: 3-4), денця плоскі, вузькі. Є типовими для пам'яток етапів СІ та СІІ.

Розміри: висота від 5,6 см до 10,4 см, діаметр вінець від 11,4 до 24 см, діаметр денця від 4 до 7,2 см [1, с. 32; 6, с. 46; 11, с. 48].

2.2. Миски **сферичної** форми із *виділеною придонною частиною*, типові виключно для етапу СІІ, а на пам'ятках СІ не зустрічаються. Плечики оснащені невеликим ребром, вінця невеликі, відігнуті назовні, денця широкі та потовщені (Рис. 3: 5).

Розміри: висота від 5,6 до 6,4 см, діаметр вінець від 16,8 до 18 см, діаметр денця від 7 до 7,2 см [13, с. 223].

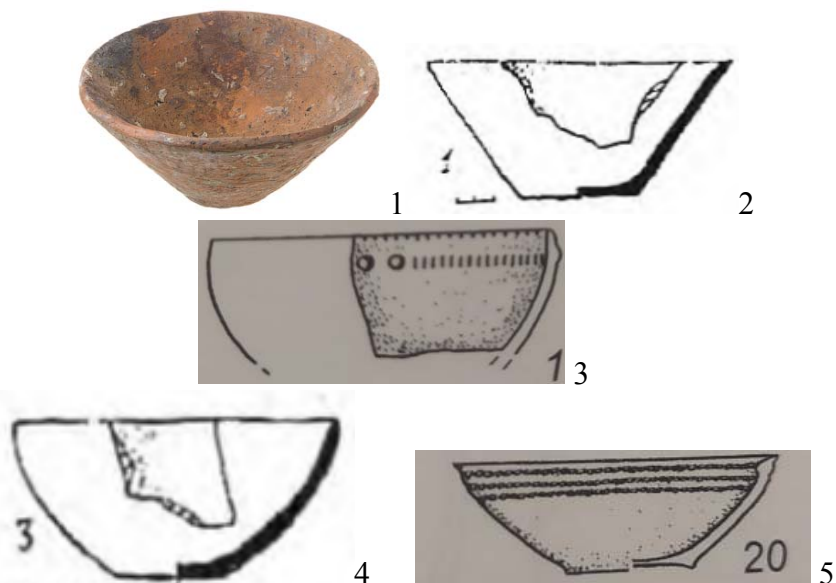

Рис. 3. Кухонні миски пізнього Трипілля, етапи CI-CII
[12; 16, С. 212, 218, 223]

До числа «**нетипових посудин**» ми віднесли ті, що не мають аналогій на поселеннях розвинутого періоду та зустрічаються дуже локально на поселеннях пізнього етапу. Відзначимо, що чотири вироби виявлені на поселеннях етапу CII і лише одна на CI.

Для етапу CI виділено **грушоподібні** посудини на поселенні Поливанів ЯрI1, але дослідниця не посилається на будь-які фотографії чи малюнки, через що ми не можемо розглянути даний тип у нашому дослідженні. Однак відзначимо, що такий посуд не зустрічається на всіх інших поселеннях досліджуваного регіону і швидше за все, є місцевою особливістю керамічної колекції.

Для етапу CII виділено наступні типи посуду:

Із поселення Поливанів ЯрI2 та печери Вертеба походять дві **амфори** (Рис. 4: 1), за визначенням дослідників «кухонні». Однак, посудина із Поливанового ЯруI2 є надто фрагментарною, для того щоб проаналізувати її форму і точно встановити, що це «амфора». Що ж стосується виробу із Вертеби, то за зовнішніми характеристиками, сумнівно, що амфора належить до кухонного посуду. Посудина є покрита ангобом, також не бачимо характерних домішок у гончарне тісто, що переважно спостерігаються на поверхні. Отож, ми відносимо даний виріб швидше до столового і не розглядаємо у нашому дослідженні.

Кухлик походить із печери Вертеба, бочки випуклі, вінця невисокі, відігнуті назовні, денце широке, з одного боку він оснащений масивною ручкою, що не типова для трипільської кераміки (Рис. 4: 2).

Розміри: висота 10,4 см, діаметр вінець 8,8 см, діаметр денця 7,2 см [13, с. 223].

Посудина **кулястої форми** з печери Вертеба не має аналогій у кухонній кераміці пізнього Трипілля. Нерозчленований профіль, вінця не збереглися, денце округле та не виділяється (Рис. 4: 3).

Розміри: висота (збереженої частини) 9,7 см, вінця втрачено, діаметр найбільшої випуклості тулуба 15,5 см, денце не виділяється від тулуба і виміряти його діаметр неможливо [12].

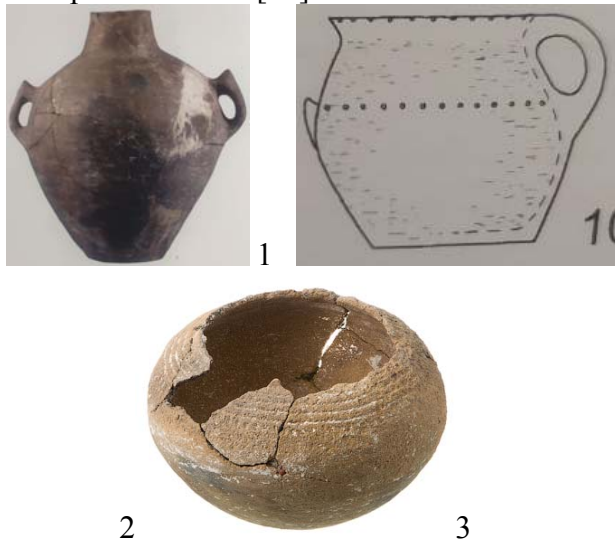

Рис. 4. Не типовий кухонний посуд, етапу СІІ [12; 16, С. 223, 250]

Висновки. Отже, ми проаналізували кухонну кераміку 9 поселень етапу СІ та 6 поселень етапу СІІ. У результаті дослідження ми встановили, що для пізньотрипільських пам'яток типовими є горщики та миски. Однак з'ясувалося, що горщики попри однакову форму, наприклад конічну, дуже відрізняються на етапах. Так, зрізано-конічні вироби етапу СІ - це типові посудини із випуклими плечиками, високими вінцями. Натомість горщики СІІ, теж конічні, вже мають скоріше вигляд сучасної макітри, оскільки плечики чи бочки взагалі не виділені, як і майже не відділяються вінчики. Подібна ситуація й з іншими горщиками, що викликало потребу розглядати їх окремо. Ймовірно, це пов'язано із послабленням культури на фіналі пізнього Трипілля й інтенсивним впливом, наприклад степовим. Також зазначимо, що посуд СІ досить схожий на вироби ВІІ, а вже СІІ має багато нетипового. Отож, як і в попередній період, основними типами кухонного посуду все ще лишаються горщики та миски, незважаючи на сторонні впливи, як-от шнуровий орнамент (Рис. 4: 2).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бузяк Г., Білоусько В. Пам'ятка трипільської культури Жванець-Лиса гора: матеріали досліджень 1978 р. *Археологія & Фортифікація України: зб. матеріалів VI Всеукраїнської з міжнародною участю наук.-практ. конф.*, м. Кам'янець-Подільський. 2016. С. 29–37.
2. Бузяк Г., Білоусько В. Пам'ятка трипільської культури Жванець-Щовб: матеріали досліджень 1977–1978 рр. *Археологія & Фортифікація України: зб. матеріалів VII Всеукраїнської з міжнародною участю наук.-практ. конф.*, м. Кам'янець-Подільський. 2017. С. 55–63.
3. Добрянський В. Пам'ятка касперівської локальної групи етапу СII культури Трипілля-Кукутень поблизу села Бедриківці над Дністром. *Археологія & Фортифікація України: зб. матеріалів VII Всеукраїнської з міжнародною участю наук.-практ. конф.*, м. Кам'янець-Подільський. 2017. С. 63–68.
4. Конопля В. Пам'ятка трипільської культури Мединя-Лазу у Верхньому Подністер'ї. *Археологія & Фортифікація України: зб. матеріалів IV Всеукраїнської з міжнародною участю наук.-практ. конф.*, м. Кам'янець-Подільський. 2014. С. 61–71.
5. Конопля В. Поселення трипільської культури Марківці-1. *Записки наукового товариства ім. Шевченка. Том ССLIII. Праці Археологічної комісії*. Львів. 2007. С. 570–583.
6. Малєєв Ю., Конопля В. Багатшарове поселення Блищанка на р. Серет. *Vita Antiqua*. № 1, К., 1999. С. 45–59.
7. Овчинников Е. Нові матеріали трипільської культури з багатшарової пам'ятки біля с. Зеленче Тернопільської області. *Археологія & Фортифікація України: зб. матеріалів VI Всеукраїнської з міжнародною участю наук.-практ. конф.*, м. Кам'янець-Подільський. 2016. С. 415–421.
8. Сохацький М. Дослідження археологічної експедиції Борщівського краєзнавчого музею в печері Вертеба у 1996–1998 роках. *Літопис Борщівщини*. Вип. 9. 2000, С. 3–11.
9. Старенький І., Шпаковський С., Зайшлюк Я. Трипільське поселення с. Жванець Кам'янець-Подільського району, епонімна пам'ятка археології – номінант на занесення до попереднього списку об'єкту всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. *Археологія & Фортифікація України: зб. матеріалів VII Всеукраїнської з міжнародною участю наук.-практ. конф.*, м. Кам'янець-Подільський. 2017. С. 45–55.
10. Ткачук Т., Яковишина Я., Лисюк С. Багатшарова пам'ятка трипільської культури Тимків на Середньому Придністер'ї. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття та Волині*. Випуск 22. 2018. С. 236–255.
11. Шмаглій М. М., Рижов С. М., Дудкін В. П. Трипільське поселення Коновка в Середньому Подністров'ї. *Археологія*. 1985. 52. С. 42–52.
12. Борщівський обласний краєзнавчий музей. Артефакти. URL: <https://verteba.com.ua/art-typre/keramika/> (дата звернення: 18.04.2024).
13. Bilcze Zlote. Materials of the Tripolye culture from the Werteba and the Ograd sites. Krakow. 2013. 323 с.